

HRVATSKA DIJALEKTOLOGIJA DANAS

1. Dijalektologija je onaj dio naše lingvistike koji je najviše vezan za naš teren, za naše ljude, za njihov jezični izraz. Pouzdani nam dijalekatski terenski podaci mogu stoga i najviše pomoći da zaključujemo na temelju jezične stvarnosti, da izbjegnemo svaku paušalnu tvrdnju i da svaku tvrdnju možemo provjeriti, dokazati.

2. Dijalektologija nam ne pruža samo lingvističke obavijesti; ona omogućava i mnoge izvanlingvističke zaključke: o podrijetlu stanovništva odnosno o eventualnim ishodištima i smjerovima migracija, o odnosima među stanovništvom, o uvjetima i načinu života, o dometima i vezama u kulturnim zbivanjima. Zanimarimo li međutim tu njezinu stranu i zadržimo li se samo na onome što je njezin sadržaj, što je dijalektologija »per definitionem«, dovoljno je već i to da dijalektologija opravda samu sebe. Jer, dijalektologija je znanstvena jezična disciplina bez čijih se podataka i usluga ne može pravo razumjeti ni povijest jezika ni pravo protumačiti različitost u jezičnoj cjelovitosti.

Književni jezici imaju veću ili manju autonomiju, ali im je uvijek oslonac govorna baza, bez obzira koliko je dijalekatski izdiferencirana. Znamo li da je u našim prilikama dijalekatska izdiferenciranost znatna, da se ta izdiferenciranost odražava ne samo u govoru lokalnog stanovništva nego da je imala odraza i u stvaranju našega jezičnog standarda i da se odražava i u njegovu oblikovanju na sadašnjem stupnju; uočimo li, nadalje, da stanje u našim dijalektima sadržava mnoge relikte, mnoga »fosilna« stanja jezičnoga nasljeđa slavenske pramatice, sve nam to pojačano dokazuje da je proučavanje našega dijalekatskoga kompleksa izuzetno važan, neodložan i nezaobilazan posao u našoj lingvistici. Ta je svijest o dijalektologiji trajno nazočna u našoj lingvističkoj znanosti, posebno su je dijalektolozi stalno aktualizirali, tako da je postala dio svijesti i onih naših kulturnih radnika koji nisu izrazitije lingvistički zainteresirani ili orijentirani.

3. Dijalektologija ima u Hrvatskoj dugu tradiciju. Sva su naša narječja u povijesnom razdoblju hrvatskog jezika služila i kao književni jezici. Prostor je uporabe tih književnih jezika nužno bio ograničen, ali su ipak književni proizvodi prelazili svoje uže granice, namećući se i onim sredinama gdje su postojale drukčije jezične navike. Može se doista reći da se već i prije ilirskog pokreta i Gaja sva naša jezična i književna tradicija isprepletala i međusobno dopunjavala; ništa nije nigdje bilo u tolikoj mjeri nepoznato da bi se smatralo kao strano, tuđe. Naša je, dakle, višestoljetna književna proizvodnja izvršila golemu i stvarnu ulogu otkrivanja i upoznavanja raznolikosti i bogatstva cjelokupnoga jezičnoga blaga sadržanoga u našim narječjima i mnogim mjesnim govorima. Polazeći upravo od te činjenice, u velikom je povijesnom *Rječniku Jugoslavenske akademije* u većoj ili manjoj mjeri zastupljeno jezično blago svih tih književnosti, a ne samo štokavske, pa je tako Akademijin *Rječnik* najpotpunija riznica svega onoga što sadržavaju tekstovi svih oblika našega književnog jezika, od samoga ulaska našega jezika u porodicu jezika s pismenim, književnim oblikom i izrazom. Gajeva je reforma utrla put za još čvršću povezanost u književnom zajedništvu, pretežno na štokavskoj tradiciji i na temeljima štokavske govorne osnove.

4. I znanstveno zanimanje za naša narječja ima svoj dugi povijesni put. Već su se i naši stari leksikografi suočili s dijalekatskim šarenilom te su ga nastojali prikazati u svojim rječnicima. Tako npr. u Belostenčevu kajkavskom rječniku iz god. 1740. neprekidno susrećemo oznake kojima autor upućuje da je koja riječ slavonska (tj. štokavska) ili dalmatinska (tj. štokavska ili čakavska), donekle je i zabilježena u liku štokavskom ili čakavskom. Jezično su blago vrednovali i poznati naši stariji jezikoslovci, među njima najuspješnije B. Kašić u svojoj poznatoj gramatici iz god. 1604. Oni su pridonijeli da se razvije svijest o jezičnom jedinstvu naše dijalekatske raznovrsnosti i pomogli stvaranju osjećaja za potrebom da se međusobno približe »partes disiectae« našega jezičnog i našega narodnoga bića.

Ilirci su također nužno bili i dijalektolozi jer su morali odabirati, a da bi se moglo odabirati, trebalo je jezičnu građu i poznavati i vrednovati. Jezične borbe u 19. stoljeću, osobito između »riječke škole« na čelu s F. Kurelcem i »zagrebačke škole« s najpoznatijim predstavnikom A. V. Tkalčevićem, nastavak su sličnih nastojanja, makar u izmijenjenim ideološkim i povijesnim prilikama. Iako naša dijalektologija, kao što se letimično pokazalo, ima dugu tradiciju, sve joj do potkraj 19. stoljeća nije prava svrha sustavno proučavanje dijalekata, nego se neizdiferencirano uklapa u opće pokušaje znanstvene ili praktične jezične djelatnosti, koja se pretežno ticala izbora i oblika književnog jezika.

5. Naša moderna, suvremena dijalektologija, kao i uopće naša jezična znanost, najtješnje je povezana uz najveće ime hrvatske lingvistike — prof. Stjepana Ivšića. Po Ivšiću je stekla takav znanstveni domet koji joj osigurava dolično mjesto i u jugoslavenskim, slavenskim i u svjetskim

razmjerima. Ivšićevi su radovi o štokavskim, čakavskim i kajkavskim govorima čvrst temelj i sigurno polazište u svim našim današnjim dijalektološkim istraživanjima. Ivšićevi nastavljači, počevši od Mate Hraste, veoma zaslužnoga osobito u istraživanju čakavskoga narječja, do onih koji su tek zakoraknuli u dijalektologiju, nalaze u Ivšićevu djelu poticaj i putokaze za raznovrsne neizvršene poslove u našoj dijalektologiji, od kojih neke treba u započetu duhu dovršiti, dok su neki u početnoj fazi ili ih tek treba pokrenuti.

6. Središnja je organizacija za dijalektologiju u Hrvatskoj Odbor za dijalektologiju pri Razredu za filologiju JAZU u Zagrebu. Odbor okuplja istaknute dijalektologe i usklađuje rad na dijalektologiji u Hrvatskoj. Praktična se djelatnost Odbora pretežno obavlja u Institutu za jezik u Zagrebu koji ima i svoj radni Odsjek za dijalektologiju. Dijalektološku djelatnost jednako razvijaju katedre za dijalektologiju na filozofskim fakultetima u Zagrebu i Zadru i na nekim pedagoškim akademijama. Ima vrsnih i plodnih dijalektologa u nekim srednjim školama i u nekim drugim institucijama, pa i izvan institucija.

7. Sav dijalektološki rad u Hrvatskoj ima u poslijeratnom razdoblju dva osnovna smjera:

1. istraživanje i monografski opis pojedinih mjesnih govora, odnosno davanje sinteza o većem ili manjem broju dijalektoloških problema užeg ili šireg dijalekatskoga područja;

2. izradba dijalektoloških atlasa.

8. Na prvoj grupi zadataka sudjeluju dijalektolozi prema svojim mogućnostima i sklonostima. Istražen je i opisan velik broj govora svih triju naših narječja, pretežno u Hrvatskoj, ali i izvan Hrvatske (npr. u Bosni i u Gradišću). O istraživanjima koja se obavljaju u suglasnosti s Odborom za dijalektologiju i novčanom pomoći Jugoslavenske akademije izvještaji se i priopćenja objavljuju u *Ljetopisu JAZU*, a veće monografije u *Hrvatskom dijalektološkom zborniku* i u drugim Akademijinim publikacijama, ali i u raznim drugim časopisima i prigodnim publikacijama (npr. *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, *Rasprave Instituta za jezik u Zagrebu*, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, *Senjski zbornik*, *Polički zbornik*, *zbornik Zadarski otoci*, izdanja odgovarajućih fakultetskih zavoda i seminara itd.).

9. Naša dijalektologija danas teži za tim da bude na razini naših i svjetskih lingvističkih dostignuća, da primjenjuje metodologiju svojstvenu suvremenoj lingvističkoj znanosti i da našu lingvistiku oplodi sebi primjerenim spoznajama.

U skladu s očekivanjima od naše dijalektologije ostaje i dalje kao primarni zadatak: istraživanje dijalekata, opis i prezentiranje njihovih posebnosti, uvažavajući poseban status dijalektologije općenito, a u na-

šoj kroatističkoj lingvistici posebno. Za takve zadatke raspoložemo danas i potrebnom organizacijom, i stručnim kadrovima, i mogućnošću publciranja.

10. Za razliku od prije nekoliko desetaka godina kada su se dijalektologiji mogli posvetiti samo rijetki pojedinci, pretežno sveučilišni profesori kojima je dijalektologija bila glavni ili jedan od nastavnih predmeta, danas hrvatska dijalektologija raspolaze većim brojem sposobnih i plodnih radnika, stalno naviru i novi, a zbog izuzetnog značenja hrvatskih dijalekata ne samo za kroatistiku i jugoslavistiku nego i općenito za slavistiku, našim dijalektima posvećuju svoja istraživanja i o njima objavljuju znanstvene studije i dijalektolozi iz drugih jugoslavenkih središta, nerijetko i strani znanstvenici.

11. Nakon dijalektološke bibliografije M. Hraste s podacima do 1955. godine, objavljena je nedavno i bibliografija čakavskog narječja do 1971. godine (Wagner). Ona pokazuje da se u razdoblju od petnaestak godina dijalektološki rad na čakavštini snažno razmahao, da se proširio tematski i da uključuje veći broj dijalektologa nego ikada prije. Sličan bi napredak pokazala i kajkavska i štokavska bibliografija. Bibliografski podaci u posljednje četiri godine (od 1971. do 1975) još više svjedoče da je naša dijalektologija u samom središtu naših lingvističkih preokupacija, s rezultatima koji znače i kvantitativan i kvalitativan skok u odnosu na prethodna razdoblja, a opet čvrsto oslonjena na pozitivne domete tih razdoblja.

12. Posebno je nastojanje da se više nego dosada pronikne u funkcioniranje dijalekta kao komunikacijskoga medija, da se uoče odnosi govornog inventara i onoga što se njime izriče, da se zapaze i osvjetle rezultati međudijalekatskoga prožimanja i suodnosa mjesnih govora i dijalekata prema standardnom jeziku, da se otkriju bitne pretpostavke za utvrđivanje podrijetla pojedinih dijalekata i dijalekatske evolucije, da se sagledaju smjerovi dijalekatskih migracija i protumače njihove posljedice i da se na temelju svega toga opišu relevantna obilježja pojedinih dijalekata ili grupa dijalekata, s ciljem da se jasnije utvrde njihovi identiteti i stvore uvjeti za što adekvatnije sinteze.

13. Uz sintezu o kajkavskom narječju temeljenu pretežno na akcentnatskim odnosima (S. Ivšić) i sintezu o štokavskoj grupi dijalekata (P. Ivić) nedavno je objavljen i sumarni pregled čakavskoga narječja (B. Finka), a u radu je i potpunija sinteza toga narječja (M. Moguš) te karta čakavskog narječja bazirana na strogo određenim lingvističkim kriterijima (B. Finka i M. Moguš). Svojevrsna je sinteza, s upozorenjima na sve relevantne osobitosti čakavskih govora, i nedavno objavljen *Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora* (B. Finka). Golemu će vrijednost predstavljati i *Čakavska hrestomatija* s tekstovima iz pisanih izvora i sa terena i potpuna retrospektivna čakavska bibliografija (P. Šimunović).

U posljednje smo vrijeme dobili i prvi cjelovit rječnik jednoga mjesnoga govora, *Rječnik govora otoka Vrgade* (B. Jurišić); šire mu je značenje u tome što je to u velikoj mjeri i prvi naš komparativni dijalektološki rječnik. U pripremi je i *Rječnik čakavštine srednjodalmatinskih otoka* (M. Hraste i P. Šimunović, pod uredništvom R. Olescha) s govornim potvrđama, s prijevodom riječi i definicija na njemački s prikazom obuhvaćenoga dijalekta i s posebnim osvrtom na susjedne govore.

14. Udarni val hrvatske dijalektologije u prvo vrijeme ovoga razdoblja nastavlja se na Ivšićev dijalektološki korpus, a obilježava ga Hrastino istraživanje govora srednjodalmatinskih otoka, zatim njegovo proširenje istraživanja na dalmatinsko čakavsko kopno, uspješan prodor na zadarske i kvarnerske otoke i pohod u Istru gdje je potankom analizom govornoga inventara pokazao, suprotno Ivićevim zaključcima, da je čakavština i u zapadnom, a ne samo u istočnom dijelu Istre. Posebno su kvarnersku čakavštinu, s glavnim težištem na govor otoka Suska, iscrpno istraživali P. Guberina, J. Hamm i M. Hraste (v. *Hrvatski dijalektološki zbornik* br. 1) s veoma dalekosežnim zaključcima o položaju te čakavštine među drugim čakavskim govorima i o njezinu odnosu prema nekim nečakavskim govorima, osobito u svjetlu Beličeve teze o podjeli čakavskih govora i o njihovu odnosu prema štokavštini. U određivanje tih odnosa ubrzo su se svojim istraživanjima i zaključcima uključili i mnogi drugi hrvatski dijalektolozi (I. Brabec, D. Brozović, B. Finka, V. Jakić-Cestarić, B. Jurišić, M. Moguš, P. Šimunović, A. Šojat, S. Težak i dr.) s kritičkim odnosom prema Beličevoj podjeli, pretežno u skladu s Ivićevim pogledima na tu problematiku.

U ovo prvo razdoblje pada i prodor u istraživanje žumberačke čakavštine te kajkavskoga i štokavskoga narječja. Vrhunski je domet tih nastojanja Skokova dopuna opisa žumberačkih čakavskih govora, Jedvajev opis bednjanskoga kajkavskoga govora i Hammov opis štokavštine Donje Podravine. Ti opisi u mnogočemu nisu ni do danas nadmašeni te imaju trajnu vrijednost.

15. Nakon prvog udarnog vala u našoj dijalektologiji rad je nastavljen smirenije, ali još intenzivnije, s težištem na sustavnom zahvaćanju istraživanjima većih ili manjih terenskih cjelina. Tako je npr. nedavno potanko istraženo i opisano karlovačko govorno područje (B. Finka, A. Šojat), zatim je sustavno proučen i opisan govor vinkovačke okolice, s posebnim težištem na ekavskim govorima (isti autori). Takvih je kompleksnijih dijalektoloških istraživanja bilo ili se poduzimaju i drugdje: jadranski otoci, Hrvatsko primorje, Istra, Gorski kotar, Lika, Turopolje, kajkavsko-čakavski i kajkavsko-štokavski granični prostor, sjeverozapadna Hrvatska, slavonski govorni prostor, dijelovi bosanskoga govornoga područja, itd.

Dijalektološkim su istraživanjima obuhvaćeni i nehrvatski odnosno nesrpski idiomi (npr. istriotski, rumunjski i sefardski), istraživanje se hrvatskih dijalekata proširilo i na područja izvan Hrvatske i Jugosla-

vije (npr. Gradišće), a studiraju se i govorne preoblake manjih grupa, čak i pojedinačnih govornika u inojezičnim sredinama (npr. u Americi).

Sve se veća pažnja poklanja i studiju jezika literature pisane na dijalektu, sve do dijalekatskih interpolacija u tekstovima na standardnom jeziku (npr. N. Košutić-Brozović). Mnoge od tih specifičnih pristupa dijalekatskoj problematici potiču i stimuliraju sve učestalije kulturne manifestacije, kao što su skupovi u organizaciji Čakavskog sabora, Dani kajkavske riječi, zatim publikacije posvećene njegovanju dijalekatske riječi i tradicije kao što su »Čakavska rič« i časopis »Kaj«. Interes su za dijalekatsku riječ znatno potakla i sredstva javnoga informiranja, osobito radio i televizija, donoseći priloge na dijalektima i o dijalektima. Tako je stvorena izuzetno povoljna klima za dijalektološki rad; brojni su zahtjevi s raznih područja da se opiše njihov govor. Izražava se čak i spremnost za sufinanciranje istraživanja.

16. Bit će korisno da se u ovoj prilici navedu barem neki rezultati dijalektoloških proučavanja, pogotovu oni koji su bitnije unaprijedili našu dijalektologiju i oni koji osim lingvističkoga imaju i opće kulturno značenje.

Znatna je pažnja posvećena stilematici u dijalektologiji (P. Guberina, B. Finka i dr.). Pokazalo se da i u dijalektologiji mogu biti stilski iskorištena sva izrazna sredstva: glasovi i naglasak, oblični i tvorbeni inventar, riječi i skupovi riječi pa i čitave izreke, čak i ona izrazna sredstva koja se ne iskazuju govornim sustavnim elementima. Utvrđeno je, štoviše, da je stilsko iskorištavanje dijalekatske građe manje ograničeno nego u standardnom pisanom jeziku jer u njemu ne mogu biti nikad iskorištena sva sredstva jezičnog izraza kao u usmenoj riječi spontanoga govornika.

17. Utvrđeno je da zajedničke osobine govora po kojima se kajkavski jugozapad razlikuje od drugih kajkavskih dijalekatskih tipova a slaže sa čakavsko-kajkavskim i čakavskim govorima na velikom dijalekatskom području sve do zadarskog otočja (npr. ikavsko-ekavska ili potpuno ikavska zamjena za »jat«, vokal *a* na mjestu »šva«, izostajanje metatonijskog akcenta (˘) u položajima tipičnim za kajkavsko narječje i dr.) dopuštaju pretpostavku da čitavo to područje nije čistoga kajkavskoga podrijetla. Neki su govori više kajkavski (npr. Samobor), drugi s više čakavskih osobina, ali prema podacima u stručnoj literaturi (S. Ivšić, A. Šojat, S. Težak, S. Brabec i dr.) gotovo nema ni jednoga koji ne bi barem u kojoj osobini, potvrđenoj u tipičnim čakavskim govorima, odstupao od osobina karakterističnih za kajkavsko narječje. U pojedinim dijelovima toga područja žive govornici s ikavskom govornom osobinom, koja ih odvaja od drugih govora toga područja, pa ima dovoljno razloga da se pretpostavi ili starosjedilačko ili doseljeno čakavsko stanovništvo u mnogim naseljima toga područja.

Proučavanje je gorskokotarske kajkavštine pokazalo da je ta kajkavština oblikovana u novije vrijeme, od 17. stoljeća dalje, i to pretežno na čakavskoj podlozi koju su snažno proželi elementi nekih slovenskih

dijalekata. To je rezultiralo tako usustavljenim dijalekatskim tipom da to više nije ni dijalekat slovenskog jezika niti koji čakavski dijalekat, nego osebujan hrvatski kajkavski dijalekat, s osobinama koje najčešće nisu rezultat organske kajkavske evolucije (B. Finka, V. Barac-Grum).

18. Značajna je novost u našoj dijalektologiji u pokušajima dijalekatske klasifikacije s gledišta genetsko-tipoloških odnosa, a na temelju proučavanja rezultata koji su nastali kao posljedica migracijskih pomicanja u prostoru i vremenu. Tu su učinjeni neki od pionirskih zahvata u našem jezikoznanstvu uopće, koji daju bitan doprinos ne samo našem nego i općem teoretskom jezikoznanstvu (D. Brozović).

Značajan je napredak i u novom pristupu akcenatskoj klasifikaciji, originalan i po mnogočemu avangardan za naše jezikoznanstvo (M. Moguš).

19. Dijalekti su proučavani i s gledišta dijalekata u dodiru, jednako onih koji graniče jedan s drugim kao i onih koji žive zajedno na istom terenu. Rezultati međudijalekatskih dodira na jezičnom planu nisu isti u oba slučaja. Istraživanja su pokazala da oni ovise o unutarnjim poticajima i o izvanjezičnim razlozima međudijalekatskoga miješanja. Ovisno o tome i o uvjetima u kojima i pod kojima dolazi do dijalekatskoga miješanja svaka je situacija dodira u nečemu drukčija.

Između ostalih potanje su istraživana dva različita slučaja dijalekatskoga miješanja. Jedan je kajkavska oaza Hrvatsko Selo koja je okružena novoštokavcima iz Topuskoga i okolice (V. Zečević), a drugi je u vezi s istraživanjem rezultata zajedničkog života Bunjevaca novoštokavaca i autohtonih Senjana čakavaca u Senju (M. Moguš, V. Zečević). Zanimljivost je takvih istraživanja u tome što analiza inovacijskih nanosa i prodora na jezičnom planu pruža veliko bogatstvo podataka za proučavanje ne samo procesa međudijalekatskoga miješanja već i općenito za proučavanje unutarnjih jezičnih zakonitosti na svim jezičnim razinama u slučajevima utjecaja jednog sustava na drugi i njihova preklapanja.

20. Istraživanje ijekavskih (srpskih) govora u Gorskom kotaru omogućava zaključak da je npr. drežnički govorni tip više bio u dodiru s južnim izdankom tzv. istočnohercegovačkoga dijalekta koji je karakterističan za govore toga tipa u Dalmaciji i njezinu zaleđu, dok je srpsko-moravički govorni tip u bližim dodirima sa sjevernim izdankom toga dijalekta u Hrvatskoj, koji se proširio po Kordunu i Baniji, dijelom i u Slavoniji (B. Finka).

21. Proučavanje je hrvatskih štokavskih ekavskih govora u okolici Vinkovaca pokazalo da se među njima nalaze i govori s nezamijenjenim »jatom«, tj. govori u kojima stari vokal »jat« nije izjednačen ni s jednim drugim vokalom ili vokalnom sekvencijom, nego je i do danas sačuvao svoju posebnu fonetsku i fonološku vrijednost (P. Ivić, B. Finka i A. Šojat). Takav je pretežito govor u dijelu Gradišta, ponešto u Cerni, a njegovi se tragovi zapažaju i drugdje, npr. u našičkom kraju (prema

podacima S. Sekereša). Znamo li da je slična situacija u govoru Krašovana pa u Rekašu i Banatskoj Crnoj Gori u rumunjskom dijelu Banata, mjestimično i u govoru Hrvata u Mađarskoj, onda se mogu pretpostaviti i određeni povijesni dodiri između slavonskih i banatskih »jatovaca«, usprkos mišljenju P. Ivića »da u rekaškim 'šokcima' ne treba gledati doseljenike iz zapadnih krajeva«.

22. Kao što je rečeno, drugi je smjer u našoj suvremenoj dijalektologiji izradba dijalektoloških odnosno lingvističkih atlasa. Lingvistička je geografija najmlađi pristup u dijalektologiji, ali i ona ima u nas određenu tradiciju. Prvi stvarno upotrebljivi rezultati lingvističke geografije primijenjene u dijalektologiji prikazani su u Ivšićevim radnjama *Jezik Hrvata kajkavaca* i *Današnji posavski govor*. Iako ti prikazi donose relativno ograničen fond podataka, pretežno akcenatskih, poslužili su kao dobra pregledna informacija o govorima na obuhvaćenim područjima i kao solidno polazište za slična nastojanja u našoj dijalektologiji. Tako danas praktički nema ni jedne radnje koja obuhvaća šire govorno područje, a da uz opis ne donosi i geografske pokazatelje nekih lingvističkih pojava, odnosno njihovih izoglosa. U naše se vrijeme teži za tim da se metodama lingvističke geografije iscrpnije obuhvati i prikaže naša dijalekatska i općenito jezična cjelovitost, da se, štoviše, na taj način prikažu i međujezični odnosi svih slavenskih jezika, pa i svih evropskih ili pojedinih jezičnih regija. Tako se između ostaloga izrađuje regionalni *Lingvistički atlas Mediterana* (pokretač M. Deanović).

23. U nas se posao na izradbi lingvističkih atlasa obavlja u organizaciji Međuakademijskog odbora za izradbu lingvističkih atlasa. Članovi su toga odbora predstavnici svih jugoslavenskih republičkih dijalektoloških odbora ili centara, a Odbor je povjeren neposrednoj brizi Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu. Naš je Međuakademijski odbor jedan od osnivača i članova Komisije za Općeslavenski lingvistički atlas (OLA) kao organa Međunarodnoga komiteta slavista, a surađuje i na izradbi Evropskog lingvističkog atlasa (ALE). Odbor je osnovan s konkretnom zadaćom da organizira rad, prikupi podatke i izradi dijalektološke atlase jugoslavenskih jezika i da surađuje na izradbi Općeslavenskog lingvističkog atlasa, u novije vrijeme i Evropskog lingvističkog atlasa.

24. Nakon mnogih priprema i dugogodišnjeg rada sastavljeni su upitnici za dijalektološka istraživanja svakoga jugoslavenskoga jezika, među njima i *Upitnik za hrvatsko-srpski dijalektološki atlas*, u zajednici s predstavnicima ostalih slavenskih jezika i zemalja sa slavenskom jezičnom i etničkom manjinom izrađen je i *Upitnik OLA*, a surađuje se i na upitnicima ELA.

Koliki je to posao, najbolje će se vidjeti iz podataka da npr. upitnik za naš jezik obuhvaća 1082 najraznovrsnija pitanja na koja treba dati odgovor na svakom predviđenom dijalekatskom punktu, a samo je u Hrvatskoj za tu svrhu određeno 236 punktova: 96 štokavskih, 64 kaj-

kavska i 77 čakavskih. U njima je obuhvaćeno više stotina jezičnih problema od kojih će gotovo svaki iziskivati posebnu kartu s komentarom i drugim podacima u dijalektološkom atlasu.

Upitnik OLA još je opširniji jer obaseže (u široj verziji) 3454 pitanja, ali je doduše mreža punktova mnogo rjeđa. U Hrvatskoj je za OLA odabrano ukupno 26 punktova: 8 kajkavskih, 10 čakavskih i 8 štokavskih. I pitanja toga upitnika zadiru u svu jezičnu građu. Podaci se za oba atlasa prikupljaju paralelno. Do sada je u Hrvatskoj obrađeno oko 140 punktova za hrvatsko-srpski atlas (54 čakavska, 25 kajkavskih i 56 štokavskih) i 26 za OLA (10 čakavskih, 8 kajkavskih i 8 štokavskih) pa je tako obrađivanje punktova za OLA završeno.

Organizacija je toga rada za Hrvatsku u Institutu za jezik u Zagrebu, gdje je pohranjena i sva dokumentacija.

Za OLA se već rade i prve atlasne karte i sastavljaju potrebni komentari te pišu fonološki opisi govora pojedinih punktova, u kojem radu sudjeluju i predstavnici iz Hrvatske (Brozović, Finka, Šojat). Dijalektolozi su iz Hrvatske surađivali i na izradbi i redakciji *Upitnika za ispitivanje bosansko-hercegovačkih govora* (D. Brozović i B. Finka) i uključili se u terensko ispitivanje govora po tom upitniku.

25. Izneseni podaci govore sami za sebe. Naša znanstvena a i šira javnost treba biti upoznata s tim naporima, osobito stoga što oni iziskuju veliki broj vrsnih kadrova, primjerenu tehničku opremu s odgovarajućim radnim prostorijama i pozamašna novčana sredstva. Od adekvatnog i pravovremenog rješavanja tih pitanja zavise i mogućnosti da se nastave i dovrše opisani radovi. Našoj su kulturi i našoj znanosti prijeko potrebna navedena osnovna lingvistička djela pa treba očekivati da na izvršenje tih radova neće znatnije utjecati negativni stimulansi.

S pouzdanjem se može očekivati da će i ovaj znanstveni skup, prvi ove vrste u povijesti naše dijalektologije, pružiti odgovor na mnoga pitanja praktične i teoretske naravi, osobito u poznavanju čakavske dijalekatske problematike, da će djelovati poticajno i mobilizatorski i da će tako označiti novo razdoblje i biti kvalitetna prekretnica u našoj dijalektologiji.